

Мр Драгана Сабовљев, виши библиотекар
Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин
dragana.sabovljev@gmail.com

УДК 655.41:027
021.9:027

Издавачка делатност и финансирање библиотека: ко ту и шта издаје?

Сажетак

У временима трагања за идентитетом, суштинским променама у систему модерног библиотекарства, упућивању на алтернативне изворе финансирања, издавачка делатност у библиотекама пружа могућност њихове афирмације у широј друштвеној заједници и стицање значајних прихода за развијање примарне делатности. Ову тврдњу доказују бројна квантитативна истраживања и квалитативне анализе.

Кључне речи:

издавачка делатност библиотека, извори финансирања,
квантитативно истраживање, квалитативна анализа

Увод

Једно од основних питања и дилема са којима се суочава савремено библиотекарство је питање идентитета. Шта данас представљају библиотеке? Каква је њихова улога у модерном друштву, које су им функције и задаци? Да ли је и даље прилагођавање и уклапање у више-мање прецизно формулисане стандарде пожељно понашање? Како се вреднује учинак сваке библиотеке и који су то параметри успеха у испуњењу одређене мисије? Да ли свака библиотека мора сама да препозна своју мисију и формулише сопствену визију даљег развоја? На који начин да своје особености уклопи у породицу и систем исто тако специфичних установа истог типа? Којим методама да прибегне да се наметне заједници, а да при том не подлегне популистичком укусу и спусти високе критеријуме које углавном постави себи у својој културној мисији? „Оријентација на служење заједници, свест да је сваки корисник свет за себе, а да се квалитет услуге дефинише према корисниковом ставу о њеном квалитету, садржане су у основним начелима библиотекарства 20. века. Зато кључно питање савременог библиотекарства, да ли се данас заиста зна шта су функције библиотека и шта су задаци сваког типа, или сваке библиотеке, појединачно, јесте, уједно, и

најзначајније питање пред којим се налазе они који библиотекама руководе.“¹

Библиотеке су се кроз историју показале као прилично витални и прилагодљиви системи. Предњачиле су у праћењу нових трендова у друштву, прихватиле су нове технологије, прилагодили их својим потребама, отвориле се према јавности, изнеле на светлост дана богатство људског стваралаштва које су у обавези да чувају, развиле сопствене научне методе. Међутим, вредновање ових достигнућа и даље није одговарајуће у широј друштвеној заједници. Да ли је кривац заједница која није у стању да препозна и употреби оно што јој се у библиотекама нуди, или су криве саме библиотеке које нису успеле довољно да се наметну као равноправни партнери у креирању културне климе средине, неговању највиших стандарда културног развоја и као неизбежни носиоци информација и материјала за перманентно усавршавање људи и доживотно учење? Зашто је тако мало познато да је библиотекарству недавно признат статус научне дисциплине у дугој историји његовог трајања?

Оно што је уочљиво у светској пракси је јасно исказана мисија коју би јавне библиотеке требало да остварују: „Јавна библиотека, као локална капија

¹ Гордана Стокић Симончић и Жељко Вучковић, *Управљање библиотекама у добу знања* (Источно Сарајево: Градска библиотека, 2007), 40-41.

знања, пружа основне услове за учење током читавог живота, самостално доношење одлука, и културни напредак појединаца и друштвених група... Јавна библиотека је локални центар информација који омогућава да све врсте знања и информација буду одмах на располагању корисницима... Услуге јавне библиотеке почивају на начелу равноправности приступа за све, без обзира на старосно доба, расу, пол, веру, националност, језик или друштвени положај... Колекције и услуге не смеју да подлежу било ком облику идеолошке, политичке или верске цензуре, као ни комерцијалним притисцима.² Библиотеке су у највећој мери усвојиле ову мисију, али се показује у пракси да нису успеле да на прави начин представе њену важност широј заједници.

Сем предасуда које и даље владају о библиотекарској струци, које поткрепљују или корисници или сами библиотекари, проблем представља и нераумевање од стране оснивача и финансијера библиотека. Стара фраза, која је толико пута употребљавана, да у временима криза увек трпи култура, нажалост се показала истинитом. Али и то представља само једнострано гледиште. Кривица је опет и у самим библиотекама, које су веома склоне томе да своје пропусте у раду и немогућност да се наметну заједници правдају нераумевањем оснивача и недостатком финансијских средстава. Круг се наизглед затвара.

„У прошлости, библиотеке су, у моментима криза, покушавале да преузму понеке од функција других институција, но ни то није јачало њихову позицију на дуже време. Данас се, чак и у срединама са врло високим степеном економског развоја, те и материјалним могућностима за *издржавање* библиотека, оне све чешће усмеравају на тражење властитих извора финансирања и тржишно пословање. Ово се дешава упркос чињеници да су економско благостање и демократски односи у друштву идеални амбијент за рад библиотека, а да се управо у таквом амбијенту најјасније препознаје потреба за библиотекама као институцијама културе и образовања. Ситуација се веома погоршава у срединама подложним економским кризама и политичкој нестабилности.“³ Нажалост, српско библиотекарство се налази перманентно у оваквим условима. Ситуација је кулминирала у последњој деценији 20. века. Опоравак је спор, а последице дугорочне. Међутим, отварање према свету и развој нових технологија, омогућили су и нашим библиотекама да прате модерне трендове у светском библиотечком искуству и пракси, што свакако представља предност информисања и покушаја прилагођавања неких идеја нашим условима, али

даје могућност упоређивања, чији резултати не иду у потпуности у нашу корист. Када упоредимо одредбе Закона о библиотечкој делатности који је застарео, до стандарда који немају обавезујућу функцију са препорукама и упутствима које пружа IFLA, или се упознамо са искуствима развијених светских библиотека, јавља се обавеза да коренито мењамо своју устаљену праксу, али и да те промене презентујемо својој заједници и обавеземо је да их прихвати и, што је још теже, помогне у њиховом финансирању.

Истраживање које је за Народну библиотеку Србије спровела MC Most - Knjiga.Info 2006. године, у сегменту који се односи на истраживање библиотека и ставове према позајмљивању књига, донело је следеће одговоре корисника: најмлађа група (до 18 година) највише се жалила на кашњење у враћању књига, стање публикација у фонду и на структуру фонда, чији највећи део чини лектира. Млади, узраста од 19 до 24 године, рекли су да су библиотеке „јадне“, примећују лоше стање фонда, недостатак актуелних наслова и стручних публикација. Анкетирана женска група није ни учлањена у библиотеку, највише због неактуелних наслова и затвореног приступа фонду, а мушка не жели да води рачуна о роковима за враћање књига и радије чита своје књиге, а библиотекама замера и недостатак нових наслова и стручне литературе.⁴

Када прочитамо овакве утиске, без обзира која је циљна група анкетирана и колики је узорак, можемо да се помиримо са чињеницом да јесте такво стање у нашим библиотекама. Други пут значи да покушамо у свом радном окружењу да спроведемо оно што се каже у *Манифесту за јавне библиотеке* о најважнијим задацима библиотеке који се односе на информације, описмењавање, образовање и културу, у смислу подстицања читалачких навика код деце од најранијег узраста, подстицање и подржавање самообразовања и формалног образовања, личног креативног развоја и маште, промоцију културног наслеђа и изражавања, уметности, науке, неговање културних специфичности и мултикултуралности, усмене традиције, омогућавања приступа информацијама о заједници свим грађанима, услуге информисања разних професионалних и других групација, ширење информатичке писмености, организовање и подстицање културних активности и програма.⁵ Следећи корак је информисање и придобијање заједнице да спозна, прихвати и јавно, али пре свега финансијски, подржи ову мисију јавних библиотека.

² IFLA/UNESCO, *Manifest za javne biblioteke*, 1994, IFLANET, http://www.ifla.org/VII/s8/unesco/Public_Library_Manifesto-sr.pdf. (преузето 10. 2. 2009).

³ Гордана Стокић Симончић и Жељко Вучковић, *Управљање библиотекама у добу знања* (Источно Сарајево: Градска библиотека, 2007), 78.

⁴ MC Most – KnjigaInfo.com, *Истраживање тржишта књига у Србији септембар – октобар 2006*, Народна библиотека Србије, http://digital.nb.rs/pdf/Istrazivanje_trzista_knjiga_u_Srbiji.pdf (преузето 10. 2. 2009).

⁵ IFLA/UNESCO, *Manifest za javne biblioteke*, 1994, IFLANET, http://www.ifla.org/VII/s8/unesco/Public_Library_Manifesto-sr.pdf. (преузето 10. 2. 2009).

Финансирање јавних библиотека

Јавне библиотеке могу да се финансирају из разних извора. Званично, финансира их оснивач, тј. општина или град. Националне библиотеке претежно финансира Министарство културе, од којег део средстава могу да добију и јавне библиотеке, уколико им одређени програми буду прихваћени на конкурсима, или кроз Откуп књига Министарства културе. У Војводини је у финансирање укључен и Секретаријат за културу, опет за одређене сегменте програма рада и то: матичну делатност, издавање публикација и набавку књига за матичне библиотеке и огранке.

Ситуација се компликује, нарочито у Војводини, око питања надлежности. Логично питање које поставља оснивач је зашто да финансира делатност једне матичне библиотеке ако се директор, управни и надзорни одбор бирају у Покрајини. Другим речима, локална самоуправа нема механизме да контролише рад руководећег кадра у библиотекама. Покрајински секретаријат, опет, сматра да већина припадности припада оснивачу. Републичко Министарство културе се, углавном, не изјашњава.

Постоје и други начини финансирања јавних библиотека. Према *IFLA/UNESCO Унутрштвама за развој*: „Постоји одређени број извора финансирања јавних библиотека, али је висина износа финансирања из сваког извора различита јер зависи од локалних фактора у свакој земљи.

Примарни извори су:

- таксе на локалном, регионалном или државном нивоу,
- дотације на државном, регионалном или локалном нивоу.

Секундарни извори прихода могу да се састоје од:

- донација из фондова или приватних лица,
- прихода од комерцијалних активности, нпр. издавачке делатности, продаје књига, продаје уметничких дела или ручних радова,
- прихода од корисника, нпр. казни,
- прихода од наплаћивања одређених услуга корисницима, нпр. фотокопирање или штампање,
- спонзорством разних организација,
- из фондова лутрије за посебне иницијативе.⁶

Занимљиво искуство у прикупљању средстава за делатности библиотека изнео је и Тод Катлер у интервјуу објављеном у прошлом броју *Панчевачког читалишта*:

„Још једна ствар коју библиотеке раде је *fundraising* (прикупљање новца). На пример, моја локална библиотека организује *Wine and Cheese Night* (*Вече уз вино и сир*). Библиотека од локалних компанија ви-

на и сира затражи донацију, што тим компанијама служи као реклама и промоција производа, а затим библиотека обавести локалну заједницу и за 5\$ по особи, свако може да проведе вече у библиотеци уз вино и сир. Тада људи мојих година дођу у библиотеку због вина и сира, а људи мог годишта библиотеку најчешће виде, као што сам је и ја пре неколико година гледао, као складиште књига. Ту прилику библиотека искористи још и за промоцију својих програма које иначе одржава. Људи се тада упознају са мноштвом занимљивих ствари које библиотека ради, а о којима нису имали представу да постоје. Тако библиотека сакупи нешто новца да покрије потребе које нису обухваћене буџетом. За *Reading program* библиотека се обрати локалним предузећима, од којих тражи да обезбеде новац за награде или, ако је реч о производној организацији, купоне за производе. Некада то буде фирма која производи сладолед, па особа која рецимо прочита пет књига, добије купоне за сладолед. То библиотеку не кошта ништа, осим мало времена за организовање програма.“⁷

Може се наћи много примера на који начин се библиотеке довијају да набаве средства, али ово је прилично необично за наше услове, будући да се наше библиотеке углавном ослањају на приходе од чланарине (која је заиста симболична и, у просеку, на годишњем нивоу, је у висини једне купљене књиге у некој књижари), изнајмљивање простора за организовање неких других садржаја (уколико имају среће да поседују вишак простора), издавање пословног простора за угоститељске објекте у склопу куће, цез клубове, позоришне сцене, итд. Пример за то смо недавно имали прилику да видимо у извештајима о прослави Дана Народне библиотеке Србије, у којима се наводи да је том приликом отворен кафић-књижара у згради чије реновирање још увек није завршено.⁸

Све у свему, свесне да од оснивача не добијају довољно новца за реализацију програма рада, библиотеке се окрећу планирању како да зараде сопствена средства којима би надокнадиле бар део новца који им недостаје. Сем наведених, већина се определила за активности везане за публикације и то: развијање сопствене издавачке делатности, отварање књижара, штампарија, постављање изложби, организовање књижевних вечери и промоција књига, представљање издавачких кућа уз промотивне продаје њихових издања, потписивања књига, итд.

Колико се исплати улагање у овакве активности, могао би да послужи пример Градске народне би-

⁶ The Public Library Service, „IFLA/UNESCO Guidelines for Development“, *IFLA Publications* 97 19, <http://www.ifla.org/VII/proj/publ97.pdf> (преузето 12. 2. 2009).

⁷ Милан Васиљевић, „Сарадња, сарадња и опет сарадња“, *Панчевачко читалиште* год. VII, бр. 13 (2008): 108.

⁸ Народна библиотека Србије, „Вести: Кафе-књижара НБС почела са радом“, <http://www.nbs.nbs.bg.ac.yu/events/event.php?id=17439>, или „177 година Народне библиотеке“, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=02&dd=28&nav_id=347531 (преузето 1. 3. 2009).

блиотеке „Жарко Зрењанин“ из Зрењанина, која од продаје сопствених издања која објављује у својој издавачкој продукцији, у оквиру књижаре и на сајмовима књига, продаје књига у Клубу књиге (књижари) и пружања књиговезачких услуга и услужном штампом, сопственим приходима остварује 30% укупних прихода на годишњем нивоу.⁹

Издавачка делатност – ко ту и шта издаје?



Питање постојања издавачке делатности у склопу библиотеке постављано је често. Оно је веома сложено, исказана су различита мишљења, од потпуног негирања, до одобравања и подстицања.

Издавачка делатност је била тема и недавно, на Скупштини *Заједнице матичних библиотека Србије*, одржаној 18. 12. 2008. године у Пожаревцу. На њој је исказан следећи став: „Централна тема седнице Скупштине била је анализа обима и структуре издавачке делатности јавних библиотека у Србији. Дискусија је била усмерена у правцу тражења одговора на питања да ли треба и у којој мери постицати развој издавачке делатности библиотека, којој врсти литературе треба да буде окренута њихова издавачка делатност, као и да ли издавачка делатност библиотека угрожава њихову основну делатност.“¹⁰ Примере резултата рада својих издавачких делатности са презентацијама издања изнеле су Драгана Типсаревић из Народне библиотеке „Стефан Првовенчани“ из Краљева, Нинослава Милановић из Народне библиотеке „Вук Караџић“ из Крагујевца и ауторка овог текста, Дубравка Симовић и Саша Илић из Народне библиотеке Србије представили су

квантитативну и квалитативну анализу издаваштва у библиотекама. Поново су се поставила стара питања: да ли је издавачка делатност потребна библиотекама, ако јесте, да ли мора да буде ограничена само на стручну литературу и да ли библиотеке неуспехе у својој примарној делатности прикривају успесима у издавачкој.

Колико издавачка делатност значи библиотекама и зашто се оне њоме баве, могла би да буду два аспекта одговора на ова питања.

Закон о библиотечкој делатности каже: „Библиотечка делатност, у смислу овог закона, обухвата: прикупљање, обраду, чување и коришћење књига, часописа и новина, списа, музичких дела, репродукција уметничких слика и цртежа, картографских публикација, планова насеља, фотодокумената, репрографске грађе, плаката, огласа, фотодокумената, видео и филмских записа и других дела која су умножена штампањем или на други начин, те рукописа и меморисане грађе (у даљем тексту: библиотечка грађа), као и прикупљање, обраду и пружање информација и података које се односе на библиотечку грађу.“¹¹ Упоредујући ову дефиницију са тенденцијама развоја савремене библиотечке делатности, долазимо до закључка да је она у низу својих аспеката веома застарела. Ако се обрати пажња на набрајање библиотечке грађе, уочљиво је потпуно изостављање електронских извора, који данас чине суштински део фонда сваке библиотеке. Што се тиче прикупљања, обраде и пружања информација и података везаних за библиотечку грађу, издавачка делатност налази своје место у више сегмената. Када се ради о прикупљању, библиотека која објављује своја издања, у могућности је да их размењује за издања других издавачких кућа или да их продаје, и тиме обезбеђује средства за куповину публикација којима богати своје фондове. Часописи у штампаној или електронској форми, тематски везани за струку или неку другу област људског стваралаштва, такође служе библиотекама да представе своју делатност или било коју другу област људског знања, а њиховом разменом обезбеђују серијске публикације других издавача и библиотека. Колико то библиотеци значи у финансијском смислу, видљиво је из наведеног податка о сопственим средствима Градске народне библиотеке „Жарко Зрењанин“. Оснивачи или немају средства, или слуха, за потребу континуиране набавке, а немогуће је ослонити се искључиво на откуп Министарства културе, који је потпуно недовољан да се задовоље стандарди или потребе корисника. О контактима и корисним везама који се успостављају са издавачким кућама и ауторима на овај начин, непотребно је говорити. У овом смислу је још

⁹ Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, „Извештај о раду за 2008. годину“, (Зрењанин, фебруар 2009).

¹⁰ Драгана Милуновић, „Извештај Пожаревац 18. 12. 08“, Заједница матичних библиотека Србије, http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2376 (преузето 28.1.2009).

¹¹ Драган Бараћ, *Коментар Закона о библиотечкој делатности са пратећим прописима* (Београд: Народна библиотека Србије, 1995), 9.

илустративније „Истраживање библиотека“ у тексту МС Most – KnjigaInfo.com, *Истраживање тржишта књига у Србији септембар – октобар 2006:*

„Истраживање библиотека – Истраживање је реализовано телефонском анкетом на узорку од 124 јавне библиотеке у Србији.

Колики је годишњи буџет за набавку нових књига:	
0 дин.	4,8%
до 100.000 дин.	22,6%
од 100 до 300.000 дин.	28,2%
од 300 до 500.000 дин.	11,3%
од 500 до 1 милион	3,2%
преко милион	9,7%
део градске библиотеке	4,8%
не зна	15,3%

Како набављају књиге:	
поклон	96%
директно од издавача	87,1%
од дистрибутера	14,5%
од књижара	13,7%
преко матичне библиотеке	9,7%
преко Интернета	8,1%
на сајмовима књига	5,6%

Већина јавних библиотека 58,1% се поред библиотекарства бави још неком делатношћу. То су углавном (од оних који имају додатну делатност):	
издаваштво	86,1%
књижарство	9,7%
од дистрибутера	14,5%
од књижара	13,7%
остало (галерија, позориште, музеј, манифестације, штампарија)	13,9%

96,8% библиотека одржава промоције нових књига.

Од библиотека које се баве издаваштвом до сада су издале:	
до 10 наслова	48,4% библиотека
од 11 до 30 наслова	25,8% библиотека
преко 30 наслова	14,5% библиотека
11,3% зна да је нешто издало али не зна колико	

Библиотеке које се баве издаваштвом у последњих годину дана издале су:

0 књига	11,3% библиотека
До 5 књига	77,4% библиотека
Преко 5 књига	11,3% библиотека(...)

Библиотекари већином 52,4% сматрају да не добијају довољне количине нових књига.

Ипак, у последње три године у 55,6% повећава се набавка, у 37,1% иста је као и претходних година, а у 7,3% набављају мање него раније.

У 71% библиотека сматрају да набавка нових књига задовољава потребе чланова библиотеке (...)

55,6% библиотека има годишњи буџет за набавку нових књига до 300.000 динара.

58,9% библиотека је у последњих 12 месеци набавило до 2.000 књига. 55,6% тврди да у последње три године постоји пораст броја нових књига.

Књиге се најчешће купују директно од издавача 87,1% или добијају на поклон 96%. Много мање набављају књиге од дистрибутера 14,5% или од књижара 13,7%.

Највећи утицај на набавку нових књига имају чланови библиотеке 84,7%, квалитет књиге знатно мање утиче 45,2% а цена је најмање важна 23,4%.

Главни извор информација о новим књигама су:

каталози издавача - 92,7%,

медији - 76,6%

и Интернет - 49,2%.

Много мање се информишу од представника издавачких кућа 26,6% и на сајмовима књига 2,4%.

95,2% библиотекара мисли да је техничка опрема књиге важна, 77,4% сматра да та чињеница има утицај на набавку нових књига.¹²

Презентација Дубравке Симовић, иако представља истраживање из 2006. године на основу Извештаја о раду народних библиотека за период 2001-2005. године, илуструје издавачку продукцију библиотека у Србији, која вероватно ни данас није битно другачија:

„Анализа је обухватила 162 народне библиотеке. Како се њих 13 налази у оквиру домова културе, односно нису самосталне, изузете су из истраживања, те је обухваћена издавачка делатност 149 библиотека у 25 округа Републике Србије. (...)

Од 149 библиотека у 93 је регистрована издавачка делатност, која је према доступним подацима укупно чинила 784 наслова монографских публикација (80%), 36 серијских (4%) и 161 некњижне грађе (16%). (...)

¹² МС Most – KnjigaInfo.com, *Истраживање тржишта књига у Србији септембар – октобар 2006*, Народна библиотека Србије, http://digital.nb.rs/pdf/Istrazivanje_trzista_knjiga_u_Srbiji.pdf (преузето 10. 2. 2009).

Међу објављеним публикацијама доминантан је број књига – 784.

Већину њих чине наслови белетристике – 477 од којих су 2 на CD. Затим имамо оне које се баве историјом и теоријом књижевности и језика – 64 од којих 2 на CD. Књига које обрађују историјске теме, у највећем броју завичајне, има у овом периоду 111 од којих је 1 на CD. Значајан је и број наслова стручне библиотекарске литературе – 45 од којих 2 на CD. Издато је, даље, 13 публикација из области религије, 2 из медицине, 2 из филозофије, 4 из психологије, 4 из етнологије, 9 из пољопривреде (од чега 6 из пчеларства, 1 из воћарства и 1 из голубарства), 2 из географије, 6 из економије, 3 из новинарства, 5 из грађевинарства, 5 из спорта, 1 о рачунарима, 6 из економије, 2 из туризма, 11 публикација из области разних уметности, 6 уџбеника и 3 водича. (...)

У овом периоду 25 библиотека у Србији су објављивале 36 наслова периодике. Од тога је 14 наслова стручне библиотекарске периодике а 22 наслова листова и часописа за књижевност, уметност, културу, друштвено-политичка и друга питања. (...)

У својој културној мисији, посебно промовишући своје културне и друштвено корисне активности библиотеке су објављивале и некњижну грађу. Географске карте везане за завичај (6), плакате које објављују поједине манифестације (81), музикалије (4), разгледнице из својих завичајних фондова (35), позивнице и честитке (6), изложбене каталогe (27) од којих 3 на CD, 1 аудио CD и 1 календар.

Библиотеке су укупно објавиле 161 публикацију некњижне грађе.¹³

У даљој дискусији и анализи се каже:

„Тематски, библиотеке су својим издањима покриле велики број стручних и научних области. Све што је везано за прошлост и садашњост завичаја и активности библиотекара модерног друштва потпуно је и оправдано. Могла би се ставити примедба да је превелик број објављених наслова белетристике, односно да нису увек поштовани поменути критеријуми при одабиру наслова за издавање.

Издаване су и серијске публикације у релативно добром тематском односу стручних и осталих.

Значајно је истаћи да је почео да излази и један електронски часопис, да је почело издавање публикација и на CD. Без обзира у каквој су материјалној оскудици наше библиотеке што је њихов хронични проблем, поједине су успеле да се издигну на виши ниво финансирања и да учврсте своју позицију као издавача.“¹⁴

Одговор на ову анализу, која ипак у позитивном светлу приказује издавачку делатност библиотека, мора да пође од основне тезе да је већина издавачких подухвата и пројеката произашла из жеље сваке библиотеке да широј јавности представи оно што је чини особеном и другачијом од других, а то је завичајна грађа. Уосталом, то се каже и у самом тексту:

„Библиотеке се налазе у својој културној мисији просвећивања народа. Настоје да откривају ‘благо свога завичаја’. Њихова издавачка делатност има за циљ првенствено да прикаже фондове библиотека и да објављује пре свега она дела која афирмишу завичај и његове културне вредности.“¹⁵

Ако се поново осврнемо на препоруке IFLA-e, налазимо готово идентичан став према којем би јавна библиотека требало да буде кључна установа у локалној заједници за сакупљање, чување и промовисање локалне културе са свим разноврсностима, и то сакупљањем колекција са садржајем из локалне историје, изложбама, причањем прича, објављивањем публикација од локалног интереса и развојем интерактивних програма на локалне теме. Тамо где је усмена традиција важан метод комуникације, јавна библиотека би требало да подржава њено очување и развој.¹⁶

Квалитативна анализа Саше Илића на поменутом скупу у Пожаревцу¹⁷ бави се даљом анализом издавачке продукције у библиотекама, те наводи примере издања која би на први поглед могла да буду необична и неочекивана за библиотечку продукцију и то из области пчеларства, голубарства или спорта. Међутим, опет се поставља питање зашто би то било необично објавити у средини чије становништво се, примера ради, интензивно бави пчеларством или голубарством, а нема могућности да пронађе стручну литературу из тих области? Дали библиотека и оваквим издањима испуњава своју мисију информисања локалне заједнице о темама које су, рецимо, од егзистенцијалног значаја за њено становништво? Да ли има места подсмеху и критици ако је таква публикација написана стручно, информативно, од стране аутора несумњивог кредибилитета? Да ли би таква публикација донела библиотеци неки приход ако би је купили заинтересовани баш за ту област?

Међутим, значајнији податак, који уједно отвара нова питања, али и говори у прилог постојања издавачке делатности у библиотекама је да је, рецимо, краљевачка библиотека 2007. године објавила 11 књига поезије, библиотека у Зајечару 6, док реноми-

¹³ Исто.

¹⁴ The Public Library Service, „IFLA/UNESCO Guidelines for Development“, *IFLA Publications* 97 9, <http://www.ifla.org/VII/proj/publ97.pdf> (преузето 12. 2. 2009).

¹⁵ Текст Саше Илића није до сада објављен ни у електронској ни у штампаној форми, те се на њега позивамо као на усмену комуникацију, иако ауторка овог текста поседује тонски запис његовог излагања.

¹³ Дубравка Симовић, „Анализа издавачке делатности народних библиотека у Србији 2001-2005.године“, Заједница матичних библиотека Србије, http://www.nbs.bg.ac.yu/view_file.php?file_id=1896 (преузето 12. 2. 2009).

¹⁴ Исто.

рани издавачи попут Народне књиге или Стубова културе нису објавили ниједну, а Завод за уџбенике, од 470 објављених публикација, свега 5 песничких књига. Исти случај је и са књигама есеја, огледа, скупљених критика, итд. Објављивање публикација из ових области је очигледно некомерцијално:

- „Што се поезије тиче не само да већина и мушкараца и жена одбија и саму могућност да купи књигу поезије, него је већини она при врху књига које ‘никада не би купили’.
- Свега пар људи стидљиво је признало да понекад прочита неку песму.“¹⁸

Библиотеке могу себи да дозволе и објављивање некомерцијалних издања, јер се ипак примарно финансирају из буџета. Иако је једна од замерки издавачкој делатности била и та што се средства оснивача троше на њу на уштрб примарне, библиотечке, библиотеке оваквим издањима ипак чувају одређене жанрове од изумирања и представљају њихове значајне ауторе. Библиотекарима се мора одати заслужено признање да јесу довољно стручни да процене која дела представљају продукт високе културе и да чувају од заборавља најзначајније ауторе своје средине, који су оставили трага у целокупној националној култури.

Напромоцији Градскенароднебиблиотеке „Жарко Зрењанин“ и њене издавачке делатности на Think Tank фестивалу у Лесковцу, 4. октобра 2008. године, књижевник, уредник и бивши председник Управног одбора Народне библиотеке „Радоје Домановић“, Саша Стојановић, библиотеку је представио следећим речима: „Тамо где све постаје тржиште, и где се успех мери не бројем читалаца већ количином продатих комада папира замрљаних штампарском бојом и овде где баш свако може да објави баш свашта а да се не постиди, издаваштво у библиотекама остаје последња брана паметне, чисте, лепе писане речи. Да ли би се држава – која нема свој национални културни програм – икада сетила Стевана Сремца, Тодора Манојловића и многих других, да нису постојале библиотеке као чувари ватре лепе књижевности? Не само као чувари књига, већ и као чувари духа оних средина чији је једини грех што су мало даље од микроскопских даљина до којих досеже интересовање престонице.“¹⁹

Да ова тврдња није само лепа похвала библиотекама и гневна порука малих средина престоници, говоре и подаци о издавачким кућама:

„Истраживање издавача – Истраживање издавачких кућа, реализовано телефонском анкетом

на узорку од 104 највеће издавачке куће у Србији Регионална распоређеност издавача у Србији: Београд – 77,9%, Војводина – 14,4%, Западна Србија – 2,9%, Централна Србија – 1,9%, Источна Србија – 1,9%, Јужна Србија – 1%.“²⁰

Пошто је такође познато да у неким градовима уопште нема ниједне књижаре (ако се изузму папирнице, маркети, улични продавци и киосци у којима се могу видети и купити књиге), библиотеке су дужне да својој средини надокнаде тај недостатак и пруже садржаје који ће се борити против поплаве неукуса и шунда и дају могућност корисницима да дођу до највиших достигнућа људског стваралаштва. Уколико је библиотека једино место где се књиге објављују и купују, већа је и прилика за додатном зарадом.

У закључку анализе Дубравке Симовић је одато пуно признање постојању издавачке делатности у библиотекама, која обухвата представљање публикација из завичајног фонда, дела значајних аутора, репринте монографија и периодике на завичајне теме, али и дела савремених аутора. Оваква издања подстичу на даља истраживања културног наслеђа. Библиотеке обележавају своје манифестације објављивањем плаката, позивница, билтена, каталога зборника радова, који такође обогаћују завичајне збирке. Требало би да помажу и подстичу и објављивање монографија разних институција и организација, јер оне углавном настају коришћењем материјала из библиотечких фондова и задиру у разне области људског стваралаштва, као и едукативне публикације настале из активности које организују за најмлађе кориснике. Периодичним публикацијама се придаје заслужена пажња, јер се у њима објављују текстови такође настали на темељу истраживања фондова библиотека, независно од тога да ли им је тематика библиотечка или нека друга.²¹

Да ли је библиотекама потребна издавачка делатност?

Све више библиотека у Србији бави се издавачком делатношћу. Препознале су је као једно од средстава испуњења своје мисије, као личну карту, особени знак, оно што их чини јединственим. Да ли се уопште оваква врста делатности и може одвајати од примарне, библиотечке, вероватно је питање које ће захтевати још много истраживања и одговора.

¹⁸ МС Most – KnjigaInfo.com, *Истраживање тржишта књига у Србији септембар – октобар 2006*, Народна библиотека Србије, http://digital.nb.rs/pdf/Istrazivanje_trzista_knjiga_u_Srbiji.pdf (преузето 10. 2. 2009).

¹⁹ Саша Стојановић, Think Tank фестивал, Лесковац, 4. 10. 2008. године – усмена комуникација (ауторка текста поседује тонски запис).

²⁰ МС Most – KnjigaInfo.com, *Истраживање тржишта књига у Србији септембар – октобар 2006*, Народна библиотека Србије, http://digital.nb.rs/pdf/Istrazivanje_trzista_knjiga_u_Srbiji.pdf (преузето 10. 2. 2009).

²¹ Дубравка Симовић, „Анализа издавачке делатности народних библиотека у Србији 2001-2005. године“, Заједница матичних библиотека Србије http://www.nbs.bg.ac.yu/view_file.php?file_id=1896 (преузето 12. 2. 2009).

Библиотеке у Србији у великом броју су се определиле да промовишу своје фондове, своју завичајност, да се представе јавности кроз делатност коју најбоље познају и којом се баве – рад са публикацијама. Укорењена у неговању завичајности, јер су све библиотеке започеле издавачку делатност објављивањем дела знаменитих људи из своје средине, првих књига младих аутора, часописи су се покретали из истих разлога, издавачка делатност многих библиотека прерасла је оквиру локалне средине. Да ли је то напуштање основне делатности? Да ли се уопште може поставити граница и одбити да се објави нешто што је препознато као врхунска вредност, а случајно није део локалне традиције?

Пример за то може да представља делатност Фонда „Тодор Манојловић“ Градске народне библиотеке „Жарко Зрењанин“, када је установљена награда за модерни уметнички сензибилитет. До сада је имала седамнаест добитника који су објавили своје књиге у едицији „Феникс“. Она тренутно представља пресек свега што је значајно у савременој књижевности, ликовној и позоришној критици и теорији књижевности. Аутори не припадају завичајном миљеу, али имају исто језгро: модерни уметнички сензибилитет везан за дело Тодора Манојловића. Слични примери се могу наћи у Краљеву, Крагујевцу и многим другим градовима чије библиотеке развијају издавачку делатност. И то их не чини лошим библиотекама, јер увек постоји надзор матичне библиотеке чији налази су јавни и доступни, који потврђују управо супротно: повећање броја корисника, развијену информатичку инфраструктуру, изузетан рад на популарисању књига и читања код најмлађих. Објављивање стручне литературе веома је заступљено у библиотекама и не заостаје много за белетристиком. Свака библиотека има објављену библиографију, репринт неке монографске или серијске публикације, стручни часопис.

Ако из светских искустава можемо да видимо да данас библиотекари одлазе и едукују своју заједницу

о заштити против ХИВ вируса, ако су преузели на себе да описмењавају неписмено становништво у најзабаченијим деловима света, ако организују комерцијалне вечери уз вино и сир, није необично ни што су се српске библиотеке определиле да објављују публикације у сопственој продукцији. Можда се то може препознати и ценити као особеност баш јавних библиотека у Србији, нешто што у свету није толико уобичајено и вредновати на прави начин, а не осуђивати и потискивати. Директорки једне библиотеке је јавно замерено да се превише бави издавачком делатношћу, на штету свог менаџерског дела посла. Друга је похваљена што лично седи за пултом и издаје књиге корисницима и такође не обавља своје менаџерске дужности. Треба се сетити мисли Мајкла В. Хила у вези са презентовањем информација: „Манипулисање презентовањем информација, ПР и ‘представљање’ широко се користе, водећи ка цинизму када је реч о вредности вести било које врсте. Свесна употреба изврнутих или непотпуних информација како би се скандали закомпликовали променила је друштвене границе, и супротстављање циљева такозваних елитних група је уобичајено. Намера таквог представљања информација је да се постигне унапред одређен циљ.“²²

Оснивачи библиотека, као и шира заједница, морали би да препознају вредност издавачке продукције своје библиотеке и да јој помогну финансијски. За узврат би добили вредне публикације које би на достојан начин представљале једну средину којима би се поносили и радо их чак и поклањали. Финансијска корист коју библиотека на овај начин остварује, води само ка унапређењу њене примарне делатности: пре свега при набавци публикација и осавремењавању опреме. Ако су издавачке делатности постале самостална предузећа, онда су оне у стању да помогну непрофитним одељењима кућа у којима делују. Локалне или државне органе управе то не кошта много, а за узврат добијају сачувану и достојно представљену националну баштину.

Abstract

In the times of searching for identity, crucial changes in the system of modern librarian activity, recommendations of finding alternative financial sources, publishing activity of the libraries gives the opportunity for their affirmation in society and considerable incomes. It prove numerous quantitative researches and qualitative analyses.

Keywords:

publishing activity of the libraries, financial resources, quantitative research, qualitative analyses

²² Мајкл В. Хил, *Утицај информације на друштво* (Београд: Народна библиотека Србије, 2008), стр. 10.

ЛИТЕРАТУРА

1. „177 година Народне библиотеке“. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yuu=20098mm=028dd=288nav_id=347531 (преузето 1. 3. 2009).
2. Бараћ, Драган. *Коментар Закона о библиотечкој делатности са пратећим прописима*. Београд: Народна библиотека Србије, 1995.
3. Богутовић, Драган. „Свако чита пола књиге“. 2008. Народна библиотека Србије. http://www.nb.rs/about_us/press_release.php?id=15885 (преузето 26. 5. 2008).
4. Васиљевић, Милан. „Сарадња, сарадња и опет сарадња“. *Панчевачко читалиште година VII*, бр. 13 (2008): 106-108.
5. Вучковић, Жељко. „Вредновање учинка библиотечких услуга удруштву знања“. *Библионет дани матичних библиотека 2008 Библиотечке услуге*. Београд: Заједница матичних библиотека Србије, Градска библиотека Суботица. 11-19. <http://www.nbs.bg.ac.yu/events/event.php?id=16052> (преузето 2. 2. 2009)
6. Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“. „Извештај о раду за 2008. годину“. Зрењанин: Фебруар, 2009.
7. Заједница матичних библиотека Србије. „Записник са 10. седнице Скупштине Заједнице матичних библиотека Србије одржане у Народној библиотеци Илија М. Петровић у Пожаревцу“. 18. 12. 2008. http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2399 (преузето 28. 1. 2009).
8. IFLA/UNESCO. *Manifest za javne biblioteke*. 1994. IFLANET. http://www.ifla.org/VII/s8/unesco/Public_Library_Manifesto-sr.pdf (преузето 10. 2. 2009).
9. Милуновић, Драгана. „Извештај Пожаревац 18. 12. 08“. Заједница матичних библиотека Србије. http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2376 (преузето 28. 1. 2009).
10. МС Most – KnjigaInfo.com. *Истраживање тржишта књига у Србији септембар – октобар 2006*. Народна библиотека Србије. http://digital.nb.rs/pdf/Istrazivanje_trzista_knjiga_u_Srbiji.pdf (преузето 10. 2. 2009).
11. Народна библиотека Србије. „Вести: Кафе-књижара НБС почела са радом“. <http://www.nbs.nbs.bg.ac.yu/events/event.php?id=17439> (преузето 1. 3. 2009).
12. Public Libraries Section. „Meeting User Needs in Public Libraries – Are you?“. IFLANET. <http://www.ifla.org/VII/s8/proj/Meeting-user-needs.htm> (преузето 10. 2. 2009).
13. Public Library Section. „The Role of Libraries in Lifelong Learning“. IFLA. <http://www.ifla.org/VII/s8/index.htm> (преузето 12. 2. 2009).
14. Симовић, Дубравка. „Анализа издавачке делатности народних библиотека у Србији 2001-2005. године“. Заједница матичних библиотека Србије. http://www.nbs.bg.ac.yu/view_file.php?file_id=1896 (преузето 12. 2. 2009).
15. Стокић Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Управљање библиотекама у добу знања*. Источно Сарајево: Градска библиотека, 2007.
16. The Public Library Service. „IFLA/UNESCO Guidelines for Development“. *IFLA Publications 97*. <http://www.ifla.org/VII/proj/publ97.pdf> (преузето 12. 2. 2009).
17. Хил, Мајкл В. *Утицај информације на друштво*. Београд: Народна библиотека Србије, 2008.

